

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Oscar Strömmen Jakobsson

En internationellt kritiserad häktninginstitution

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: HT 2020

Förord

“It is better that ten guilty persons escape than that one innocent suffer”

-Sir William Blackstone, 1893

Oscar Strömmen Jakobsson, Lund/Malmö, 5 januari 2021

Summary	3
Sammanfattning	4
Förkortningar	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och material	6
2 Gällande rätt	7
2.1 Allmänna Rättsprinciper	7
2.1.1 Legalitetsprincipen	7
2.1.2 Behovs- och Proportionalitetsprincipen	7
2.1.3 Ändamålsprincipen	8
2.2 Förutsättningar för häktning	8
2.2.1 De tre häktningsgrunderna	9
2.2.1.1 Flyktfara	9
2.2.1.2 Kollusionsfara	10
2.2.1.3 Recidivfara	11
2.3 Verkställandet av häktning	12
2.4 Tidsfrister och restriktioner	13
2.4.1 RÅR 2015:1	15
2.4.2 ÅFS 2015:2	17
2.4.3 En uppföljning av riksåklagarens riktlinjer	18
3 Den internationella kritiken	19
3.1 En kronologisk redogörelse för rapporterna från CPT och SPT	21
3.1.1 1991	21
3.1.2 1994	22
3.1.3 1998	22
3.1.4 2003	23
3.1.5 2008	23
3.1.6 2009	24
3.1.7 2014	25
3.1.8 2015	25
4 Analys	26
Käll- och litteraturförteckning	27
Rättsfallsförteckning	29

Summary

In order to avoid jeopardizing criminal investigations, ensure that the perpetrator is prosecuted and avoiding further crime being committed it may be necessary to deprive a suspect of their liberty. If, given the opportunity, the suspect communicates with accomplices or intimidates witnesses, what might have been a conviction could instead result in a criminal walking free.

On the other hand, detaining a suspect means depriving an individual, who has yet to prove their case in court, of their liberty and in many cases that means isolation for bigger parts of the day. This is a balancing act between the public's interest of prosecuting criminals and the individual's interest of preserving their presumption of innocence.

Sweden has for a long time received criticism from, among others, the European Council and the UN's committees against torture due to lengthy detention periods and restrictions which means isolation which can be compared to psychological torture. Sweden has, despite the criticism, made few amendments of law and long periods of detention characterized by isolation is still a reality.

Sammanfattning

För att undvika att brottsutredningar äventyras, säkerställa att gärningsmannen lagförs och undvika fortsatt brottslighet kan krävas att den som misstänks för brott frihetsberövas. Om den misstänkte har möjlighet att kommunicera med eventuella medbrottslingar eller får möjlighet att hota vittnen kan vad som skulle blivit en fällande dom istället innebära att en brottsling går fri.

Å andra sidan innebär häktning av en misstänkt att en individ som ännu inte fått sin sak prövad i domstol nu sitter frihetsberövad och i många fall, isolerad under större delar av dygnet. Detta innebär en balansgång mellan det allmännas intresse att lagföra brottslingar och individens intresse av att presumeras vara oskyldig fram tills dess motsatsen är bevisad.

Sverige har under en lång tid fått ta emot kritik av bland annat europarådet och FN:s kommittéer mot tortyr på grund av långa häktningstider och restriktioner vilket innebär isolering som kan likställas med psykologisk tortyr. Sverige har trots denna kritik gjort få lagändringar på området och långa häktningstider som präglas av isolering är fortfarande ett faktum.

Förkortningar

FN	Förenta Nationerna
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
HL	Häkteslag (2010:611)
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
HD	Högsta domstolen
RH	Rättsfall från hovrätterna
JK	Justitiekanslern
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd 1
JO	Justitieombudsmannen
DV	Domstolsverket
Dnr.	Diarienummer
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
ÅFS	Åklagarmyndighetens författningssamling

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Innan fällande dom meddelats är var och en att betrakta som oskyldig, vilket följer av oskyldighetspresumtionen. Att sitta häktad innebär ofta isolering 23 av dygnets 24 timmar och avsaknad av socialt umgänge förutom ens advokat och personalen vid häktet. Både Europarådet och FN:s kommittéer mot tortyr har under en lång tid riktat kritik mot Sverige och vårt häktningssystem och likställt förhållandena med psykologisk tortyr. Användandet av restriktioner är utbrett och häktningstiderna kan vara oerhört långa. Trots år av kritik ser varken Europarådet eller FN någon större förbättring. Vad är problemet och finns det en lösning?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda rättsläget kring häktningar och restriktioner som tillämpas på de häktade samt undersöka den kritik som finns avseende detta och hur Sverige har bemött denna kritik. Frågeställningarna som skall besvaras är huruvida problem finns i den svenska häktningssystemet och dess tillämpning och isåfall, vilka är de?

1.3 Metod och material

Uppsatsen utgår från en rättsdogmatisk metod där gällande rätt utreds och ifrågasätts. För att undersöka gällande rätt ligger lagstiftningen på området nära till hands där häktningssystemet och rättegångsbalken står i fokus med praxis och förarbeten som komplement för att skapa en djupare förståelse för vad lagen avser att uppnå och hur den faktiskt tillämpas i praktiken. De rapporter Europarådet och FN lämnat till Sverige, där de framför sin kritik har varit av stor betydelse för arbetet och för att skapa sig en bild av vilka bristerna är och rapporternas tillhörande rekommendationer ger insikt i hur det svenska systemet kan förbättras. Vad avser doktrin har Gunnel Lindbergs bok "*Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?*" varit till stor hjälp för att skapa en förståelse för den svenska lagstiftningen.

2 Gällande rätt

2.1 Allmänna Rättsprinciper

2.1.1 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen har sin grund i 1-2 kap. RF samt art. 5-6, 8 EKMR. Varken kroppsstraff, såsom tortyr eller medicinsk påverkan, i syfte att tvinga fram eller hindra yttranden, eller dödsstraff får förekomma.¹ Individens är skyddad mot husrannsakan, kroppsvisitation, avlyssning och liknande.² Skydd mot frihetsberövande följer av 2:8 RF. Undantag från 2:6 samt 2:8 RF får dock föreskrivas i lag.³ Legalitetsprincipen innebär således att inskränkningar av grundlagsskyddade fri- och rättigheter inte får förekomma utan stöd i lag. Inskränkningar skall tolkas enligt sin ordalydelse och vad följer av HD finns det även grund att tolka inskränkande lagar restriktivt.⁴ Inskränkningar får därutöver inte ske med hjälp av varken extensiv eller analog tillämpning.⁵

2.1.2 Behovs- och Proportionalitetsprincipen

Behovs- och proportionalitetsprincipen ligger varandra väldigt nära varför de båda behandlas under samma rubrik. Behovsprincipen kan sägas ha två delar, dels får ett tvångsmedel endast användas i de fall det finns ett verkligt behov för detta och dels att detta tvångsmedel skall upphöra att användas så fort detta behov upphör att existera. Proportionalitetsprincipen innebär att konsekvensen av ett tvångsmedel skall stå i proportion med vad som skall uppnås med tvångsmedlet i fråga. I de fall tvångsmedlet skulle innebära allvarligare skador för individen mot vilken ingreppet riktas finns det anledning att se över alternativa medel eller helt enkelt avstå från någon tvångsåtgärd överhuvudtaget. Att tvångsmedlet skall vara proportionerligt innebär vidare att även ingrepp av den mildare sorten ändå kan anses oproportionerligt i de fall då det rör sig om ett ringa brott och/eller ett brott med lågt straffvärde. Det är alltså vad det allmänna eventuellt står att vinna på utförandet av ett tvångsmedel som skall stå i proportion med tvångsmedlets inskränkning av den enskildes fri- och rättigheter.

¹ 2:4-5 RF.

² 2:6 RF.

³ 2:20 2pt RF.

⁴ NJA 1996 s 157.

⁵ Lindberg (2012) s 20f.

2.1.3 Ändamålsprincipen

Ändamålsprincipen har sin grund i 2:21 RF och innebär att ett lagstiftat tvångsmedel endast får användas för det uttryckta syftet. Detta sätter ett krav på att delvis lagstiftaren formulerar ett eller flera ändamål för tvångsmedlet i fråga och delvis på beslutsfattaren som måste ta hänsyn till om beslutet om tvångsmedel är korrekt med hänsyn till om ändamålet ligger inom det specifika tvångsmedlets tillämpningsområde.⁶

2.2 Förutsättningar för häktning

Huvudregeln för häktning innebär att den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att den misstänkte i fråga avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller fortsätter sin brottsliga verksamhet.⁷ Vilket framgår av formuleringen av paragrafen så är huvudregeln fakultativ. Vad avser termen "sannolika skäl" är detta den starkaste misstankegraden vid användning av tvångsmedel och omständigheterna skall vara sådana att vid en objektiv bedömning skall misstankarna anses berättigade.⁸ Misstanken får ej grundas på antaganden av subjektiv natur eller kvalificerade gissningar om den misstänktes brottsliga förflutna. Det är den bevisning som finns tillgänglig på vilken misstanken skall grundas. Exempel där sannolika skäl kan anses föreligga är ett erkännande från den misstänkte. Även då en individ gripits på bar gärning kan sannolika skäl anses föreligga.⁹

JK har diskuterat huruvida det krav som finns på bevisningens styrka, för att sannolika skäl skall vara uppnått, ökar under tiden som handläggningen i ett brottmål fortlöper. JK konstaterade här att sådant inte var fallet men att kravet ökar i de fall där utredningen i sin helhet presenterats för rätten.¹⁰ I RH 1995:76 fann hovrätten att ett påstående från åklagaren om att ett icke namngivet vittne, som av rädsla inte velat träda fram, pekade ut den misstänkta som gärningsmannen inte kan anses tillräckligt för att sannolika skäl för misstanke föreligger.

⁶ Lindberg (2012) s 22f.

⁷ 24:1 RB.

⁸ Gunnel Lindbergs lagkommentar not 834 till 24:1 RB.

⁹ Lindberg (2012) s 47f.

¹⁰ Lindberg (2012) s 48.

I de fall det kan antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter får häktning inte ske.¹¹ Straffskalans utformning för brottet i fråga saknar betydelse för tillämpningen av denna regel.¹² Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.

Undantag från huvudregeln finns att utläsa i 24:2-3 RB och innebär att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas oavsett brottets beskaffenhet om individen är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om individens uppgift om detta kan antas var osann eller om denne saknar hemvist inom riket och det finns risk för att denne genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff. Även den som endast är skäligen misstänkt för brott får, med den begränsning som följer av 23:19 RB, häktas om förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda och det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet. Begränsningen enligt 23:19 RB innebär bland annat att den häktade endast får hållas i en veckas tid.

2.2.1 De tre häktningsgrunderna

Som framgår av 24:1 RB finns det tre huvudsakliga grunder för häktning; fara för avvikande (flyktfara), fara för försvårande av utredning (kollusionsfara) samt fara för fortsatt brottslig verksamhet (recidivfara).¹³

2.2.1.1 Flyktfara

Flyktfara som uttryckt i lagtexten syftar till att säkra att den misstänkte inte avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Frihetsberövande på denna grund uppfyller således två mål. Dels att säkra bevisning då den misstänkte är tillgänglig och dels att säkra lagföring då den misstänkte inte kan fly. En risk för flykt kräver inte att den misstänkte riskerar fly landet dock, denne behöver inte ens lämna orten för att undvika lagföring. När det kommer till bedömningen av om en flyktrisk föreligger påverkas denna tydligt av brottets beskaffenhet vilket ter sig ganska naturligt då en påföljd i form av ett långt fängelsestraff generellt sett ökar flyktrisken.^{14 15}

¹¹ 24:1 4st RB.

¹² Gunnel Lindbergs lagkommentar not 851 till 24:1 RB.

¹³ Prop 1986/87:112 s 71.

¹⁴ SOU 1938:44 s 298.

¹⁵ Lindberg (2012) s 194 f.

Värt att nämna är att flykttfara som enda häktningsgrund är väldigt sällsynt och förekom endast bland 4% av häktningsbesluten år 1997 enligt en rapport från Domstolsverket.¹⁶ Även i kombination med andra häktningsgrunder används flyktrisk som grund restriktivt. En misstänkt med svag förankring till det svenska samhället såsom till exempel en utlänning utan eller med svag anknytning till Sverige anses vara mera flyktbenägen. Individer som saknar bostad, arbete och sociala förankringar såsom familj anses också vara mer flyktbenägna. Vice versa så anses starka anknytningar till orten minska flyktbenägenheten. Såvida inte den misstänkte helt saknar möjligheter att fly så innebär en uttryckt avsikt att fly från den misstänktes sida att flyktrisk föreligger. Andra viktiga omständigheter som talar för att flyktrisk föreligger är bland annat om brottsmisstanken riskerar att ha negativ påverkan på den misstänktes sociala liv¹⁷ eller om den misstänkte har bostad och/eller tillgångar i utlandet.¹⁸ I NJA 1974 s. 614 ansåg Högsta domstolen att flyktrisk inte förelåg med hänsyn till den häktades personliga förhållanden såsom det faktum att denne var medellös, ej uttryckt önskan att fly till ett främmande land och i övrigt avsaknad av förutsättningar för att kunna försvinna.

2.2.1.2 Kollusionsfara

Kollusionsfara innebär en risk för att den misstänkte försvårar utredningen genom till exempel undanröjande av bevis eller kontakt med individer, som har uppgifter att lämna om brottet, i syfte att försvåra utredningen. Sådana individer kan exempelvis vara möjliga vittnen, målsäganden eller medbrottslingar och kommer hädanefter refereras till som *nyckelpersoner*. Då den misstänkte skall kunna förbereda sitt försvar är inte all kontakt med vittnen eller andra personer otillåten, så länge kontakten inte påverkar utredningen negativt anses det vara tillåtet.¹⁹ Att undangömma föremål som inte har något bevisvärde anses inte utgöra kollusionsfara i sig. Att stöldgods inte hittats kan alltså inte ligga till grund för frihetsberövande såvida godset inte har något bevisvärde.²⁰ Risken för kollusion är kopplad till brottets art. Vid grova brott är påföljderna hårdare och således är motivationen att försvåra utredningen mer påtaglig. Vilken sorts bevisning som målet huvudsakligen består av måste också tas med i bedömningen.

¹⁶ DV Rapport 1997:6 s 18.

¹⁷ JO 1969 s 54.

¹⁸ SOU 1977:50 s 152.

¹⁹ SOU 1977:50 s 153.

²⁰ Lindberg (2012) s 223.

Då tekniska analyser samt skriftlig bevisning som tagits i beslag är svåra att påverka till skillnad från muntlig bevisning som i princip kan påverkas ända fram till huvudförhandlingen så anses kollusionsfaran vara större i de fall där bevisningen i huvudsak är muntlig. Den misstänkte behöver inte använda sig av hot eller liknande i samband med sin kontakt med nyckelpersoner för att kollusionsfara skall anses föreligga. Bara det faktum att händelseförloppet diskuterats mellan den misstänkte och någon som kan komma att höras i målet innebär en risk för påverkan.²¹

I de fall den misstänkte redan haft kontakt med en nyckelperson är det diskutabelt om kollusionsfara kan föreligga. I JO 1977/78 s. 43 fördes detta resonemang där den misstänkte redan haft kontakt med en nyckelperson sedan husrannsakan ägt rum. Ytterligare kontakt mellan dem borde därmed inte kunna försvåra utredningen. Detta kräver dock en bedömning för vart enskilt fall då möjligheten till kollusion huvudsakligen realiserats först då den misstänkte förstår att brottet är uppdagat. Sammanfattningsvis kan det sägas att om kommunikation redan förekommit mellan misstänkt och nyckelperson sedan möjlighet till kollusion realiserats så torde kollusionsfara inte föreligga.²²

Ett erkännande från den misstänkte innebär inte per automatik att kollusionsfara ej längre föreligger då erkännandet sedan under huvudförhandlingen kan tas tillbaka.²³ Prövning om huruvida kollusionsfara föreligger får endast baseras på brott den frihetsberövade är misstänkt för. Kollusionsfara som avser någon annans brott får således inte tas med i bedömningen.²⁴

2.2.1.3 Recidivfara

Den vanligast förekommande häktningsgrunden syftar till att förhindra den misstänkte från att fortsätta begå brott, så kallad recidivfara. I bedömningen tas inte bara domar och strafföreläggande upp utan även tidigare brottsmisstankar samt åtalsunderlåtelse kan tas med, de två sistnämnda dock med stor försiktighet. För att recidivfara skall föreligga finns det krav på att den misstänkte riskerar begå brott innan lagföring för brottet som denne är misstänkt för kan äga rum.

²¹ Lindberg (2012) s 197f.

²² JO 1977/78 s 43.

²³ Lindberg (2012) s 197f.

²⁴ Ekelöf, Bylund, Edelstam (2006) s 58.

I fråga om brottets art så framgår följande av förarbetena;

*“Även om det [...]inte rör sig om någon mera formell avgränsning bör det i princip vara fråga om brott som i sig skulle kunna grunda häktning, och i allmänhet bör det röra sig om återfall i brott som är besläktade med eller har samband med det häktningsgrundande brottet.”*²⁵

I ett fall där en artonåring och en tjugوåring häktats på sannolika skäl misstänkta för ett 40-tal stölder var recidivfara grunden för häktning. Då häktningen bestreds fann hovrätten att, trots deras ålder och det faktum att de var ostraffade, att personerna skulle förbli häktade då brottsligheten varit så omfattande samt utförts under en kort tidsperiod.²⁶

2.3 Verkställandet av häktning

Häkteslagen (2010:611) med kompletterande föreskrifter i Häktningsförordningen (2010:2010) och Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte (KVFS 2011:2) innehåller detaljregler för verkställandet av häktning.²⁷ Varje intagen har rätt att placeras i enrum såvida det inte är nödvändigt, av utrymmesskäl eller någon annan särskild anledning, att placera två eller flera intagna i samma rum.²⁸ Med annan särskild anledning avses bland annat om det skulle ha en negativ inverkan på den intagnes psykiska hälsa eller om två intagna vill placeras tillsammans, förutsatt att de båda samtycker till detta.²⁹ En intagen får inte placeras så att denne vistas med intagna av motsatt kön med undantag då det anses lämpligt och de båda intagna samtycker till det.³⁰ Intagna under arton år får inte placeras så att dennes vistas med intagna över arton år såvida det inte kan anses vara till dennes bästa. Även då den intagne fyllt arton år under sitt frihetsberövande får den intagne fortsätta endast vistas med intagna under arton år så länge det är motiverat med hänsyn till dennes personliga förhållanden och det anses lämpligt i övrigt.³¹ Lämpligheten avgörs med hänsyn till de andra intagna barnens bästa som nu skall vistas med den numera myndiga personen och de personliga förhållandena avser bland annat den intagnes mognad och sårbarhet.³²

²⁵ Prop 1986/87:112 s 101.

²⁶ RH 1985:112.

²⁷ Lindberg (2012) s.795.

²⁸ 2:1 HL.

²⁹ Prop. 2009/10:135 s 184.

³⁰ 2:2 HL.

³¹ 2:3 HL.

³² Prop 2018/19:71 s 38.

Den intagne skall ges möjlighet att under dagtid vistas tillsammans med andra intagna om inte den intagne är placerad i en annan förvaringslokal än ett häkte och lokalen i fråga inte tillåter gemensamhet sett till förhållandena. Inte heller får den intagne vistas i gemenskap om det av säkerhetsskäl är nödvändigt att hålla den intagne avskild från andra intagna eller om det är nödvändigt för att genomföra en kroppsbesiktning.³³ Ett sådant säkerhetsskäl skulle kunna vara risk för rymning.³⁴ För att den intagne skall få vistas i gemenskap förutsätter att denne inte ålagts restriktioner enligt 6:1-2 HL.³⁵ Den intagne skall få möjlighet att vistas utomhus minst en timme varje dag såvida det inte finns synnerliga skäl mot det.³⁶

En intagen skall även ges möjlighet att på lämpligt vis följa vad som sker i omvärlden genom bland annat tillgång till SVT 1, SVT 2 och TV4.^{37 38} Vidare får en intagen motta och inneha bland annat böcker, tidskrifter och andra personliga tillhörigheter som inte kan äventyra ordningen eller säkerheten.³⁹ Om det finns särskilt ömmande skäl får en intagen beviljas permission och därmed vistas utanför förvaringslokalen under en kort tid.⁴⁰ Sådana ömmande skäl kan till exempel vara besök hos en närstående som är allvarligt sjuk eller deltagande vid begravning som hålls för en anhörig. Vid risk för rymning eller fritagning får dock inte permission medges.⁴¹ Den som är ålagd restriktioner enligt 6 kap. HL får ej medges permission utan att medgivande inhämtats från antingen undersökningsledaren eller åklagaren.

2.4 Tidsfrister och restriktioner

Då rätten fattat beslut om häktning skall, om åtal inte redan väckts, rätten sätta ut den tid inom vilken åtal skall väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt. Om rätten finner den utsatta tiden otillräcklig får förlängning av tiden medges såvida detta begärs före tidens utgång. Den misstänkte eller dennes försvarare skall om möjligt beredas tillfälle att yttra sig.

³³ 2:5 HL.

³⁴ Gunnel Lindberg lagkommentar not 26 till 2:5 HL.

³⁵ Gunnel Lindberg lagkommentar not 25 till 2:5 HL.

³⁶ 2:7 HL.

³⁷ 2:8 HL.

³⁸ KVFS 2011:2 s 9.

³⁹ 2:11 HL.

⁴⁰ 2:13 HL.

⁴¹ Gunnel Lindberg lagkommentar not 34 till 2:13 HL.

I de fall åtal inte väcks inom två veckor skall rätten, så länge den misstänkte är häktad och tills dess åtal väcks, med högst två veckors mellanrum hålla ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredning bedrivs så skyndsamt som möjligt.⁴² Omhäktningsförhandlingen fyller två syften, dels ger det möjlighet för rätten att kontrollera att åklagaren bedriver förundersökningen på ett effektivt sätt och dels ger det den häktade rätten att regelbundet få sin sak omprövad.⁴³ Vilket framgår av förarbetena är rätten inte förhindrad att hålla omhäktningsförhandlingen tidigare än vad som anges i paragrafen vilket ger rätten möjligheten att uppfylla sin skyldighet, vilket följer av 24:20 RB, att upphäva häktningsbeslut när skäl för häktning inte längre föreligger.⁴⁴

I övrigt kan inte någon övre gräns avseende hur länge en individ kan hållas häktad utläsas i lag utan det följer av proportionalitetsprincipen att en misstänkt inte kan vara häktad hur länge som helst.⁴⁵

Då rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon skall förbli häktad eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, skall rätten, på åklagarens begäran, pröva om den häktades kontakter med omvärlden skall inskränkas. Sådana restriktioner får endast tillämpas i de fall det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar utredningen.⁴⁶ Då prövningen avseende huruvida restriktioner skall tillämpas sker på åklagarens begäran kan således rätten inte självmant fatta beslut om eventuella inskränkningar.⁴⁷ Rätten kan endast meddela tillstånd om restriktioner i de fall häktningsbeslutet grundat sig på kollusionsfara, vilket beskrivits närmare i ovanstående avsnitt.⁴⁸ Det är endast utredning av brott den misstänkte själv är misstänkt för som kan ligga till grund för restriktioner på grund av kollusion.⁴⁹

⁴² RB 24:18 1-3st.

⁴³ Gunnel Lindberg lagkommentar not 945 till RB 24:18.

⁴⁴ Prop. 1997/98:104 s 47.

⁴⁵ Dnr 2113–2019/20, s 6.

⁴⁶ 24:5a 1st RB.

⁴⁷ Gunnel Lindbergs lagkommentar not. 872 till 24:5a RB . Jmf. NJA 2004 s 547.

⁴⁸ Prop. 1993/94:24 s 78. Jmf RH 2000:4.

⁴⁹ Gunnel Lindbergs lagkommentar not. 875 till 24:5a RB.

Beslut om restriktioner enligt 6:1 HL får avse inskränkningar i rätten att:

1. Placeras tillsammans med andra intagna enligt 2:1 HL
2. Vistas i gemensamhet enligt 2:5 HL
3. Följa vad som händer i omvärlden enligt 2:9 HL
4. Inneha tidskrifter och tidningar enligt 2:11 HL
5. Ta emot besök enligt 3:1 1st HL
6. Stå i förbindelse med annan genom elektronisk kommunikation enligt 3:4 1-2st HL
7. Sända och ta emot försändelser enligt 3:7 HL⁵⁰

Denna lista är uttömmande och detta är således de enda rättigheter som får inskränkas.⁵¹

2.4.1 RÅR 2015:1

Den 22 april 2015 publicerades en rad riktlinjer av riksåklagaren med syfte att minska användandet av restriktioner, ge åklagaren stöd i de risk- och proportionalitetsbedömningar som skall göras samt att bidra till att restriktionsbestämmelserna tillämpas på ett rättsenligt och enhetligt sätt. Riksåklagaren meddelar att det i varje enskilt fall skall göras en noggrann prövning i frågan om det föreligger en beaktansvärd kollusionsrisk. I de fall det föreligger en beaktansvärd risk för kollusion skall åklagaren pröva om risken i fråga, i förhållande till brottets allvar och det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte, i sig motiverar ett frihetsberövande. I de fall kollusionsrisken inte självständigt motiverar ett frihetsberövande skall inte kollusionsrisk åberopas som häktningsskäl. Åklagaren skall, vid beslut om restriktioner, ta ställning till behovet av varje enskild restriktion och göra separata proportionalitetsbedömningar. Kollusionsrisken och brottets allvar skall med andra ord, i varje enskilt fall, vägas mot det intrång eller men i övrigt som restriktionerna innebär för den misstänkte. En kontinuerlig omprövning av skälen för de olika restriktionerna skall ske. Med hänsyn till hur ärendet utvecklar sig kan restriktionsbehovet komma att ändra sig och därav finnas skäl att antingen mildra eller skärpa restriktionerna.⁵² Riksåklagaren meddelar vidare en rad faktorer som skall tas i beaktning i fråga om riskbedömning med hänsyn till kollusionsrisken. I de fall bevisning i huvudsak är muntlig och den misstänkte är närstående till målsäganden och vittnen kan det finnas stor risk för att den misstänkte försöker påverka vittnens utsagor genom att få dem att antingen ändra att ta tillbaka uppgifterna som lämnats.

⁵⁰ 6:2 HL.

⁵¹ Gunnel Lindbergs lagkommentar not. 72. till 6:2 HL Jmf JO:s beslut 2019-06-25, dnr 2670-2018.

⁵² RÅR 2015:1 s 1-2.

Det omvända gäller också, det vill säga i de fall förhörspersonerna är obekanta med den misstänkte är risken väldigt liten och i vissa fall obefintlig att den misstänkte kan komma att påverka vittnens utsagor. I mål där bevisningen huvudsakligen är skriftlig finns det sällan någon större risk att den misstänkte påverkar utredningen då bevisning säkerställts genom beslag och liknande. Om den misstänkte sedan tidigare hotat eller på annat vis försökt påverka vittnen talar detta för att en kollusionsrisk kan föreligga. Kollusionsrisk kan även komma på tal i de situationer den misstänkte har anknytningar till organiserad brottslighet eller annat nätverk som sysslar med kriminell verksamhet.⁵³

Att den misstänkte nekar till anklagelserna innebär inte per automatik att kollusionsrisk föreligger utan grunden för förnekelsen har betydelse. Det omvända gäller på så vis att ett erkännande inte per automatik innebär att kollusionsrisk inte föreligger. Ett blankt erkännande kan senare tas tillbaka och ett erkännande behöver normalt sett stöd av andra bevis för att kunna ligga till grund för lagföring. Då en misstänkt erkänner allvarlig brottslighet kan det därav ändå finnas skäl att frihetsberöva, med kollusionsrisk som grund, i vart fall under den tid uppgifterna kontrolleras eller andra viktiga utredningsåtgärder vidtas varpå frihetsberövandet kan hävas i de fall kollusionsrisk inte längre föreligger och inga andra häktningsskäl föreligger. Vid brottslighet med flera misstänkta föreligger risk för påverkan av utredningen då de misstänkta kan samtala och anpassa sina berättelser efter varandra. Varje fall skall här bedömas för sig själv då det till exempel kan finnas annan bevisning som gör att de misstänkta berättelser inte har lika stor betydelse för utredningen.⁵⁴

Vidare tas förhållandena som restriktioner innebär för den häktade upp med hänsyn till socialt umgänge. Vistelse i gemensamhet innebär att den misstänkte får umgås med övriga häktade som inte sitter under restriktioner vilket innebär i praktiken att åklagaren omöjligt kan kontrollera vem eller vilka den misstänkte har kontakt med. Varför restriktioner avseende besök, elektronisk kommunikation och försändelser innebära ett förbud mot vistelse i gemensamhet. I de fall där risken för att den misstänkte lyckas försvåra utredningen anses vara så låg att det inte vore proportionerligt att inte låta denne vistas tillsammans med andra samtidigt som det är nödvändigt att kunna kontrollera besök och liknande kan *samsittning* tillåtas istället.

⁵³ RÅR 2015:1 s 3.

⁵⁴ RÅR 2015:1 s 3.

Samsittning innebär att den misstänkte får umgås med andra intagna som också sitter häktade med restriktioner. Vanligaste formen av samsittning är att två häktade vistas i en av deras bostadsrum under en del av dagen. Beslut om samsittning kan antingen ske förbehållslöst vilket innebär att kriminalvården själva fattar beslutet om en lämplig samsittningspartner eller genom att åklagaren förbehåller sig rätten att godkänna den partner som kriminalvården föreslår innan samsittning kan tillåtas. Riksåklagaren anser att om de konkreta riskerna för att samsittningpartnern skall kunna påverka utredningen övervägs kommer man sannolikt ofta fram till att riskerna är små med hänsyn till de men isolering kan innebära för den misstänkte. Samsittning bör ofta tillåtas, i vart fall då åklagaren godkänt samsittningspartnern.⁵⁵

För att motverka långa häktningstider bör åklagare i samråd med utredningspersonal noggrant planera de utredningsåtgärder som skall vidtas i ärenden där med misstänkte är häktad och en ungefärlig tidsplanering bör etableras. Detta för att se till att viktiga utredningsåtgärder inte förbises, att utredningen håller tempot och gör det tydligt om tidsschemat inte hålls. Huvuddragen i planeringen bör presenteras för den häktade, dennes försvarare och rätten i samband med att åklagaren begär åtalsförlängning för första gången eller vid den första omhäktningförhandlingen. Detta ger den häktade en uppfattning om hur lång tid denne kommer sitta häktad med förbehållet att tidsplaneringen är preliminär. Åklagaren bör, i de fall ett frihetsberövande kan planeras i förväg, överväga vilka utredningsåtgärder som kan vidtas innan frihetsberövandet sker. Möjligheterna att dela upp stora utredningar med flera misstänkta och omfattande utredningar bör alltid noggrant övervägas genom att redovisa delar av förundersökning och väcka separat åtal mot den eller de misstänkta vars utredningsdel är slutförd.⁵⁶

2.4.2 ÅFS 2015:2

Den 22 april 2015 meddelade Åklagarmyndigheten även en rad föreskrifter och allmänna råd angående tillämpningen av restriktioner utöver vad riksåklagaren publicerat vilket behandlats i föregående avsnitt. Åklagaren skall, då tillstånd om meddelandet av restriktioner givits av rätten, ta ställning till vilka enskilda restriktioner som behövs.⁵⁷

⁵⁵ RÅR 2015:1 s 5-6.

⁵⁶ RÅR 2015:1 s 10-13.

⁵⁷ ÅFS 2015:2 4 §.

Då åklagaren beslutat att ändra ett tidigare meddelat restriktionsbeslut, genom att upphäva restriktioner eller genom beslut om nya restriktioner, skall ett nytt beslut fattas avseende samtliga restriktioner.⁵⁸ Beslut angående restriktioner skall registreras och skälen för varje enskild restriktion skall dokumenteras i ärendehanteringssystemet Cåbra.⁵⁹

2.4.3 En uppföljning av riksåklagarens riktlinjer

År 2017 presenterade åklagarmyndigheten en tillsynsrapport i syfte att undersöka huruvida åklagarnas tillämpning av häktningar och restriktioner skett i enlighet med de vägledande dokumenten ÅFS 2015:2 och RÅR 2015:1. Statistik från åren 2014 till 2016 visar att andel häktade med restriktioner var 68% år 2014, 65% år 2015 och 66% år 2016.⁶⁰ Vad avser fördelningen av restriktioner finns statistik från oktober till december 2015 samt för året 2016. Fördelningen är mer eller mindre densamma med enstaka procentenheter i skillnad. Perioden oktober-december 2015 tilläts ej 96% av de häktade med restriktioner gemensam vistelse, motsvarande siffra år 2016 var 98%. Perioden oktober-december 2015 tilläts ej 45% av de häktade med restriktioner samsittning, motsvarande siffra år 2016 var 43%. Åklagarmyndigheten finner det svårt att dra några säkra slutsatser av siffrorna då förändringarna är så pass små och tidsperiod för kort för att kunna klargöra huruvida differensen rör sig om en trend eller en naturlig variation i brottslighetens art och ärendenas sammansättning.⁶¹ Fördelning av hur lång tid en häktad sitter ser i stort sett likadan ut 2016 som den gjort 2014 och 2015.⁶² Åklagarmyndigheten drar slutsatsen att åklagare i stor omfattning väljer att inte tillåta samsittning och tillämpningen är inte förenlig med riktlinjerna. Cåbra används regelmässigt vad avser beslut om undantag från eller lättnader av restriktioner och underrättelser om sådana till beslut till misstänkt, försvarare och häkte. I de fall åklagare fattat beslut om att ändra ett tidigare meddelat restriktionsbeslut har det, i de allra flesta fall, fattats nytt beslut avseende samtliga restriktioner vilket följer riktlinjerna.⁶³

⁵⁸ ÅFS 2015:2 6 §.

⁵⁹ ÅFS 2015:2 7 §.

⁶⁰ Tillsynsrapport 2017:1 s 12.

⁶¹ Tillsynsrapport 2017:1 s 13.

⁶² Tillsynsrapport 2017:1 s 12.

⁶³ Tillsynsrapport 2017:1 s 3.

3 Den internationella kritiken

I kölvattnet av andra världskriget antar FN:s generalförsamling den 10 december 1948 den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna vilket kommer ligga till grund för ett antal internationella, bindande konventioner som Sverige sedan dess tillträtt. Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna redogör bland annat att ingen skall utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.⁶⁴ Vidare fastställs att var och en som är anklagad för brott har rätt att betraktas som oskyldig till dess att individens skuld lagligen fastställts vid en offentlig rättegång, där personen åtnjuter alla rättssäkerhetsgarantier som behövs för dennes försvar.⁶⁵ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna trädde i kraft den 3 september 1953 och förbjuder bland annat tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.⁶⁶ Vidare fastställs att var och en har, vid prövningen av dennes civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot denne för brott, rätt till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid vilket skall ske inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig fram tills dess dennes skuld lagligen fastställts.⁶⁷

FN:s konvention mot tortyr trädde i kraft den 26 juni 1987 och inleds med att definiera tortyrbegreppet. Termen tortyr innebär en handling som avsiktligt orsakar grav smärta eller lidande, psykiskt eller fysiskt, med intentionen att tvinga fram information eller ett erkännande från personen eller en tredje person, att straffa personen eller en tredje person för ett brott som denne har eller misstänks ha begått, att hota en person eller tredje person eller av någon anledning som är baserad på diskriminering av någon form. Tortyren skall, för att falla inom konventionens ramar, utföras eller på anstiftan eller med medgivelse från en offentlig person eller annan person som handlar i kapacitet av det allmänna. Smärta eller lidande som uppkommer från en lagenlig sanktion faller utanför konventionens definition av tortyr.⁶⁸ Varje stat skall med hjälp av lagstiftning, administrativa, judiciella eller andra åtgärder förhindra att tortyr används på territorium som faller under dess jurisdiktion. Inga omständigheter berättigar användandet av tortyr, däri inkluderat omständigheter såsom krig, politisk instabilitet eller annan offentlig kris.

⁶⁴ Art. 5 FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

⁶⁵ Art. 11 FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

⁶⁶ Art. 3 EKMR.

⁶⁷ Art. 6 EKMR.

⁶⁸ Art. 1 UN Convention against torture.

Order från en överordnad eller offentlig auktoritet får ej åberopas som berättigande av tortyr.⁶⁹ Vidare åtar sig varje stat att förhindra andra handlingar, som innebär grym, inhuman eller förnedrande behandling eller bestraffning men inte faller inom definitionen av tortyr under konventionens första artikel, som utförs eller på anstiften eller med medgivelse från en offentlig person eller annan person som handlar i kapacitet av det allmänna.⁷⁰ Den 22 juni 2006 trädde *Optional protocol to the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment* (hädanefter OPCAT), i kraft då ytterligare åtgärder ansågs nödvändiga för att uppnå målen med CAT. OPCAT infördes för att etablera ett system av regelbundna besök utförda av oberoende internationella och nationella organ på platser där människor fråntagits sin frihet i syfte att förhindra tortyr och annan grym, inhuman eller förnedrande behandling eller bestraffning.⁷¹ En underkommitté, *SPT*, bildas och skall uppfylla funktionerna som presenteras i OPCAT.⁷² SPT skall bestå av 25 personer med god moralisk karaktär, professionell erfarenhet inom rättskipning, administration inom fängelsevården eller polisväsendet eller liknande områden där individen fråntas sin frihet.⁷³ SPT besöker bland annat staters polisstationer, fängelser och häkten och intervjuar frihetsberövade och andra som kan bidra med relevant information såsom myndighetspersoner, personal, juridiska ombud och familjemedlemmar. SPT undersöker bland annat levnadsstandarden och behandlingen av de frihetsberövade för att sedan utföra en skriftlig rapport med rekommendationer och observationer till den berörda staten.⁷⁴ I de fall staten vägrar samarbeta med SPT angående de rekommendationer som gjorts kan kommittén mot tortyr, på SPTs förfrågan, välja att göra ett offentligt uttalande om situationen.⁷⁵

Den 1 mars 2002 trädde *European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, hädanefter "CPT", i kraft med syftet att förstärka skyddet mot tortyr och inhuman eller förnedrande behandling eller bestraffning för frihetsberövade i medlemsstaterna. Detta skulle uppnås med icke-judiciella medel av preventiv karaktär med hjälp av vistelser.⁷⁶

⁶⁹ Art 2. UN Convention against torture.

⁷⁰ Art. 16 UN Convention against torture.

⁷¹ Art. 1 OPCAT.

⁷² Art. 2 OPCAT.

⁷³ Art. 3 OPCAT.

⁷⁴ SPT Introduction s 2-3.

⁷⁵ Art. 16 OPCAT.

⁷⁶ CPT s 5.

Vistelserna skall utföras av en kommitté bestående av personer med hög moralisk karaktär och erfarenheter av arbete med mänskliga rättigheter och av områdena som konventionen täcker i övrigt. Medlemmarna skall tjänstgöra som individ och förhålla sig självständiga och opartiska.⁷⁷

Kommittén organiserar besök hos medlemsstater på platser där personen berövade sin frihet befinner sig. Medlemsstaterna skall låta kommittén tillträda dess territorium och resa obegränsat. Vidare skall medlemsstaten förse kommittén med fullständig information om var personer berövade sin frihet befinner sig samt obegränsad tillgång till dessa platser, inklusive rätten att röra sig fritt på platserna i fråga. Kommittén skall förse med annan information som krävs för att utföra sitt uppdrag med respekt för nationella lagar och professionell etik. Kommittén får intervjua frihetsberövade och kommunicera fritt med andra personer som kan förse relevant information.⁷⁸ Efter varje vistelse skall kommittén skapa en rapport baserat på deras observationer med rekommendationer kommittén finner nödvändiga. Kommittén kan även rådfråga med medlemsstaten angående förbättringar, om nödvändigt, förbättringar avseende skyddet för frihetsberövade individer. Skulle medlemsstaten underlåta eller vägra samarbeta i syfte att förbättra situationen efter kommittén lämnat sina rekommendationer kan kommittén, med två tredjedelars majoritet, besluta om att göra ett offentligt uttalande angående situationen.⁷⁹

3.1 En kronologisk redogörelse för rapporterna från CPT och SPT

3.1.1 1991

5-14 maj 1991 gör CPT sitt första besök i Sverige och gör ett antal observationer som nämns i deras rapport. Vid tiden för deras vistelse var 50% av de häktade ålagda restriktioner där de vanligaste formerna av restriktion var av besök och telefonsamtal, antingen mot vissa personer eller överhuvudtaget samt kontakt med andra häktade. I vissa fall nekades tillgång till TV, radio och nyhetstidningar. Den häktade hade möjlighet att lyfta klagomål angående restriktionerna till en hierarkiskt överordnad åklagare men hade ingen möjlighet att få saken prövad i rätten.⁸⁰ Dessa restriktioner kombinerat med det faktum att väldigt få aktiviteter utanför cellen erbjöds, innebär att häktade kunde hållas isolerade under väldigt lång tid.

⁷⁷ Art. 1-2.4 CPT.

⁷⁸ Art. 7-8 CPT.

⁷⁹ Art. 10 CPT.

⁸⁰ CPT rapport 1991 pt 63.

Ett exempel lyfts där en person suttit häktad i åtta månader utan kontakt med andra människor förutom personal och sin advokat samt utbyten av brev med sin fru. Ett flertal andra häktade var i liknande situationer.⁸¹ CPT rekommenderade med bakgrund av detta att restriktioner som innebär begränsning av den häktades kontakt borde användas under så korta perioder som möjligt, endast under särskilda förhållanden och med hänsyn till vad som faktiskt krävs för det specifika fallet. Detta med anledning av att isolering kan, under vissa omständigheter, innebära inhuman och förnedrande behandling.⁸²

3.1.2 1994

Under CPT:s andra besök mellan 23-26 augusti 1994 har i Sverige en lagändring trätt i kraft som innebär att beslutet att använda restriktioner inte längre fattas av åklagaren utan av rätten. Dock är det fortfarande åklagaren som beslutar vilka och hur länge dessa restriktioner skall användas. Ett beslut om restriktion kan nu överklagas till en högre instans med undantaget av restriktioner av kontakt med andra personer.⁸³ Andelen som var häktade under restriktioner låg fortfarande runt 50%, en siffra som alltså inte ändrats sedan förra besöket.⁸⁴ Då situationen kring användandet av restriktioner förblev oförändrad ansågs Sverige inte ha mött de rekommendationer som CPT tagit upp i sin rapport tre år tidigare och Sverige har ännu inte uppnått en rimlig balans mellan vad som krävs för att utföra en brottsutredning och omfattningen av restriktioner. CPT rekommenderar att åklagare skall påminnas att restriktioner endast skall efterfrågas i de fall det strikt behövs med hänsyn till brottsutredningen samt att åklagaren skall specificera vilka restriktioner de har intentioner av att använda när de efterfrågar användning av restriktioner hos rätten. Rätten skall även beakta frågan huruvida de specifika restriktionerna som efterfrågas av åklagaren står i proportion till behovet av dessa med hänsyn till brottsutredningen.⁸⁵

3.1.3 1998

CPT finner under sitt tredje besök mellan 15-25 februari 1998 att varken antalet häktade som satt under restriktioner eller sortens restriktioner som användes hade förändrats. Det var inte längre lika vanligt att restriktioner användes under långa perioder och relativt sällsynt att en häktad satt under restriktioner i mer än fyra-åtta veckor.

⁸¹ CPT rapport 1991 pt 64.

⁸² CPT rapport 1991 pt 68.

⁸³ CPT Rapport 1994 pt 21.

⁸⁴ CPT Rapport 1994 pt 22.

⁸⁵ CPT Rapport 1994 pt 27.

Därutöver konstateras att mer än 75% av de häktade som nyligen anlät satt under restriktioner. Däremot hade restriktionerna, i de fall den misstänkte suttit häktad fram tills rättegången, blivit progressivt mildare i sin omfattning.⁸⁶ Det finns fortfarande inte något krav på att åklagaren skall dokumentera anledningen till varför användandet av restriktioner efterfrågas och inte heller kunde kommittén hitta några angivna anledningar i de dokument de undersökte. Inga av de tre domare som intervjuades kunde komma ihåg en enda instans då de nekat en åklagare användandet av restriktioner. För att garantera att en balans uppnås mellan brottsutredningens intressen och konsekvenserna av restriktionerna för den häktade rekommenderar CPT att rätten skall ha möjlighet att granska en åklagares beslut om restriktioner på ett meningsfullt vis. Rätten skall ha möjlighet att etablera vare sig det finns en risk att brottsutredningen äventyras samt huruvida denna risk är tillräckligt påtaglig för att berättiga användandet av en specifik restriktion.⁸⁷

3.1.4 2003

Mellan 27 januari och 5 februari 2003 observerade CPT att 63% av de häktade i Göteborg var häktade under restriktioner, en signifikant ökning från tidigare års observationer på 40-50% i Stockholm och Malmö. Omfattningen av restriktioner som användes var nästintill identisk jämfört med besöket år 1998 och 93% av de som satt häktade under restriktioner nekades möjlighet att umgås med andra intagna, telefonsamtal och besök och deras kommunikation kunde censureras. Precis som tidigare år var det sällsynt att häktade nekades tillgång till TV, radio och nyhetstidningar.⁸⁸ CPT konstaterar att ännu har Sverige inte uppnått målet att skapa en balans mellan användandet av restriktioner och risken att äventyra en brottsutredning. Återigen rekommenderar CPT att åklagare skall informera rätten om vilka specifika restriktioner som avses användas samt lämna en motivering till varför varje specifik restriktion bör användas.⁸⁹

3.1.5 2008

I rapporten som följer SPT:s besök i Sverige år 2008 upprepas mycket av det som tidigare tagits upp i CPT:s rapporter. SPT förstår att restriktioner har ett legitimt syfte och är oundvikligt med hänsyn till utredningen av brott men betonar samtidigt att användning av restriktioner skall vara ett undantag, inte en regel.

⁸⁶ CPT Rapport 1998 pt 35.

⁸⁷ CPT Rapport 1998 pt 41.

⁸⁸ CPT Rapport 2003 pt 47.

⁸⁹ CPT Rapport 2003 pt 49.

Dess användning skall vara baserat på konkreta fakta, med grund i lag och tillämpas på ett individualiserat och proportionerligt vis. SPT delar CPT:s syn på användandet av restriktioner i Sverige och instämmer med deras rekommendationer.⁹⁰ Vidare rekommenderar SPT att grunderna för var enskild restriktion skall klargöras i lag.⁹¹ SPT menar även att reglerna gällande restriktioner borde tillämpas enhetligt genom hela landet vilket bristen på systematiskt insamlad data på området omöjliggör en ordentlig överblick över situationen.⁹² SPT, precis som CPT, menar att isolering under lång tid kan leda till inhuman och förnedrande behandling och all personal som kommer i direkt kontakt med de häktade borde således tränas för att känna igen möjliga symptom av psykisk ohälsa på grund av isoleringens effekter.⁹³

3.1.6 2009

Sedan CPT:s senaste besök i Sverige år 2003 har praktiskt taget inga lagändringar avseende restriktioner av häktade gjorts vilket CPT konstaterar i sin rapport. Vid tiden för CPT:s besök satt 46% av de häktade i Göteborg under restriktioner, vissa i isolering under långa perioder (6-18 månader). Året innan var samma siffra 70%.⁹⁴ En överväldigande majoritet av de häktade som CPT träffade hade inte givits någon grund till varför de satt under restriktion. Sjukvårdarna på plats uttryckte en oro över den psykiska hälsan hos de häktade i fråga och bevittnade ofta tecken på ångest, posttraumatisk stressyndrom och depression. Självskadebeteende och självmordstankar kan uppstå. Desto yngre den häktade i fråga, ju värre är effekten av restriktioner för deras hälsa.⁹⁵ Sverige meddelade att en lagändring angående användandet av restriktioner som, vid rapportens publicering, övervägdes av justitiedepartementet. CPT upprepar de rekommendationer som de tidigare givit Sverige och tillägger att de ställer sig bakom de rekommendationer som givits av SPT året innan.⁹⁶

⁹⁰ SPT rapport 2008 ptt 121.

⁹¹ SPT Rapport 2008 pt 122.

⁹² SPT Rapport 2008 pt 123.

⁹³ SPT Rapport 2008 pt 127.

⁹⁴ CPT Rapport 2009 pt 36.

⁹⁵ CPT Rapport 2009 pt 37.

⁹⁶ CPT Rapport 2009 pt 38.

3.1.7 2014

År 2014 besöker SPT Sverige för andra gången och uttrycker återigen oro över den höga andelen av de häktade som sitter under restriktioner, den vidspridda och, i vissa fall, förlängda användningen av isolering samt dess användning mot minderåriga.

Vidare tas incidenter där häktade begått eller försökt begå självmord upp och ett samband mellan dessa incidenter och användandet av isolering antyds. SPT rekommenderar Sverige att använda restriktioner endast i särskilda fall, upphöra användningen av isolering mot minderåriga och att grundligt undersöka om det finns ett samband mellan incidenter av självmord och isolering.⁹⁷

3.1.8 2015

Senast CPT besökte Sverige var 18-28 maj 2015 och sedan deras senaste besök 2009 trädde Häkteslagen (2010:611) i kraft men ställer sig fortfarande negativa till det svenska häktning sinstitutet och utvecklingen sedan deras första besök år 1991. 68% av de häktade hade suttit med någon form av restriktion vilket innebar att under en femårsperiod hade andelen sänkts med endast två procentenheter.

En inte obetydlig andel av dessa var minderåriga eller unga, mellan åldrarna 18-20. CPT beklagar sig över att situationen ser ut som den gör och att inga riktiga tecken på förbättring går att se efter en 24 år lång dialog mellan CPT och Sverige. Användandet av restriktioner, vilket generellt sett innebar isolering och häktade som spenderade upp emot 23 av dygnets 24 timmar ensamma i sin cell, bevitnades återigen av CPT. Många häktade som intervjuades vittnade om hur förhållandena hade en negativ effekt på deras psykiska hälsa.⁹⁸ CPT menar att hela synen på restriktioner måste förändras fundamentalt för att förändring skall kunna ske. Utöver att betona de rekommendationer som lämnats vid tidigare vistelser rekommenderar CPT att Sverige radikalt förbättrar utbudet av aktiviteter som kan erbjudas de häktade. Målet borde vara att säkerställa att alla häktade spenderar minst 8 timmar om dagen utanför sina celler med meningsfulla och varierade aktiviteter såsom arbete, utbildning och sport.⁹⁹

⁹⁷ SPT Rapport 2014 pt 8.

⁹⁸ CPT Rapport 2015 pt 52.

⁹⁹ CPT Rapport 2015 pt 53.

4 Analys

CPT och SPT har sedan 1991 uttryckt oro kring den svenska häktninginstitutionen och deras kritik och rekommendationer har sett snarlika ut ända fram till deras senaste besök år 2014. Av allt att bedöma är den svenska oviljan att förändra lagstiftningen på området det centrala problemet. 2010 års häkteslag innebar marginella förbättringar vilket framgår av CPT:s rapport från 2015 och det konstaterades att målen var långt ifrån uppnådda. Sedan de nya riktlinjerna från åklagarmyndigheten meddelats har varken CPT eller SPT varit på plats men den tillsynsrapport som meddelades 2017 gör det klart att inte heller 2015 års riktlinjer har inneburit en sådan förändring som krävs för att uppnå den standard som CPT eller SPT kräver.

Flera av rapporterna från CPT och SPT har framhållit den negativa effekten isolering har på den frihetsberövade men inte heller på detta område har någon förbättring skett. Riktlinjerna från 2015 betonar att samsittning är genomförbart och att risken att äventyra brottsutredningen är minimal och uppmanar därför åklagare att tillåta samsittning i högre utsträckning. Samsittning tillåts inte i högre grad sedan riktlinjerna publicerades vilket, med bakgrund av vad SPT och CPT framfört, är oerhört oroväckande. Viktigt att belysa är att den som är häktad är att betrakta som oskyldig tills dess att motsatsen är bevisad. Detta perspektiv verkar ha blivit bortglömt i den svenska häktninginstitutionen.

Riktlinjer och uppmaningar till åklagare som lösningar på problemen kan konstateras som misslyckanden. Lagstiftning på området krävs med dels en övre gräns för häktningstiden och dels tydligare krav för när restriktioner kan tillämpas. I dagsläget ligger för stort ansvar hos åklagaren som har ett stort intresse av att tillämpa restriktioner i syfte att säkra brottsutredningen. För att uppnå en balans mellan den häktades intresse av att inte förses med tyngre restriktioner än vad som verkligen krävs och det allmännas intresse av att lösa brott måste lagstiftaren lyfta bort den stora makt åklagaren har kring tillämpningen av restriktioner i dagsläget.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Prop. 1986/87:112 - Om anhållande och häktning, m.m.

Prop. 2009/10:135 - En ny fängelse- och häkteslagstiftning

Prop. 2018/19:71 - Genomförande av barnrättsdirektivet och några andra straffprocessuella frågor

Prop. 1997/98:104 - Behandling av häktade

Prop. 1993/94:24 - Med förslag till ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, m.m.

SOU 1938:44 - Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk

SOU 1977:50 - Häktning och anhållande

Dnr 2113-2019/20 - Förlängning av föreslagen tidsgräns för häktning

DV Rapport 1997:6 - Anhållande och häktning - en utvärdering av 1996 års ändring av fristerna vid anhållande och häktning

JO 1969

JO 1977/78

JO 2019/20

KVFS 2011:2 - Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte

RåR 2015:1 - Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider

ÅFS 2015:2 - Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om restriktioner

Åklagarmyndighetens tillsynsrapport oktober 2017:1 - Restriktioner och långa häktningstider

Europarättsliga dokument

Rapporter från Europarådets tortyrkommitté

CPT/inf (92) 4 - Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 14 May 1991

CPT/inf (95) 5 - Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 to 26 August 1994

CPT/Inf (99) 4 - Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 25 February 1998

CPT/Inf (2004) 32 - Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 January to 5 February 2003

CPT/Inf (2016) 1 - Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 28 May 2015

Rapporter från FN:s tortyrkommitté

CAT/OP/SWE/1 - Report on the visit of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment to Sweden

CAT/C/SWE/6-7 - Concluding observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden

Litteratur

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?*, 3:e upplagan, Karnov Group Sweden AB, Stockholm, 2012

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif och Edelstam, Henrik, *Rättegång. tredje häftet*, 7:e upplagan, Norstedts Juridik, 2006.

Elektroniska källor

Office of United Nations High Commissioner for Human Rights hemsida , *SPT Introduction*,
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIntro.aspx>

Rättsfallsförteckning

Avgöranden från Högsta domstolen

NJA 1996 s 157

NJA 2004 s 547

NJA 1974 s. 614

Avgöranden från övriga domstolar

RH 2000:4